

цілому методів зниження витрат є декілька, які доцільно об'єднувати у кілька груп: технологічні, соціальні, фінансові тощо.

Зниження витрат технологічними методами пов'язане із реалізацією заходів удосконалення/оновлення технології виробництва продукції, яка ґрунтується на застосуванні передових наукових розробок у різних сферах: матеріалів, процесів, організації. Впровадження зазначених заходів є складним перманентним процесом інноваціалізації виробництва. Тому технологічні методи існують у кожного підприємства швидше потенційно і реалізуються на практиці лише у міру зростання сприйняття виробництва до інноваційної активності. При високій потенційній результативності відповідних методів, вітчизняні підприємства вдаються до їх застосування вкрай консервативно, що підтверджується низькою здатністю до впровадження технологічних інновацій у національному господарстві. Так, за даними Держслужби статистики України у 2011 р. лише 16,2 % підприємств займалися інноваціями і лише 12,8 % впроваджували інновації (нові технологічні процеси) [1].

Соціальні методи зниження витрат ґрунтуються на низькій еластичності витрат на оплату праці від купівельної спроможності грошей. Заробітна плата, як вагома стаття операційних витрат підприємства, завжди зростає повільніше, ніж інші статті, оскільки працівники мають найменші можливості відстоювання своїх економічних інтересів. В сучасних умовах високої конкуренції на ринку робочої сили та високого рівня безробіття соціальні методи зниження витрат застосовуються досить активно. Як наслідок, Україна відноситься до країн із низьким рівнем заробітної плати найманих працівників. Проте позитивний результат від застосування соціальних методів зниження витрат отримується лише впродовж нетривалого проміжку часу. У довгостроковій перспективі економія на витратах на персонал призводить до зниження здатності до розвитку через втрату найважливішого економічного ресурсу підприємництва – кваліфікованого людського капіталу. Відтак доцільність застосування соціальних методів зниження витрат є досить суперечливою як з економічної, так й етичної точок зору.

Фінансові методи управління витратами формують найбільш чисельну групу, оскільки ґрунтуються на методах обліку, калькулювання, бюджетування тощо. Застосування фінансових методів дає можливість не лише реалізувати заходу щодо зниження величини, але й структурування витрат. При цьому основною невирішеною проблемою сучасної теорії управління витратами фінансовими методами є формування об'єктивної інформаційно-аналітичної бази, яка забезпечуватиме процес управління своєчасною та достовірною інформацією про внутрішні та зовнішні фактори витрат. Як зазначають вчені, формування такої бази є складним завданням і потребує індивідуального підходу до підприємств [2].

Найчастіше у якості інформаційно-аналітичної бази управління витратами використовують систему бухгалтерського обліку, адже, як справедливо зауважує З. Гуцайлюк, основне призначення інформаційної бухгалтерської системи полягає у формуванні окремих інформаційних потоків для потреб управління виробничою і фінансово-господарською діяльністю

господарюючих суб'єктів [3]. При цьому, залежно від користувачів інформації облік поділяють на управлінський та фінансовий. За визначенням К. Друрі, управлінський облік – це надання особам у самій організації інформації, на основі якої вони приймають більш обґрунтовані рішення і підвищують ефективність і продуктивність поточних операцій, в той час як фінансовий облік призначений у першу чергу для надання інформації зовнішнім структурам [4]. Отже, сучасна концепція управління витратами ґрунтується на застосування даних бухгалтерського управлінського обліку. Проте, такий підхід є дещо обмеженим, оскільки ґрунтується виключно на іноземному досвіді.

У вітчизняній практиці на підприємстві застосовують ще один вид обліку – податковий. Основне призначення податкового обліку – облік розрахунків господарюючого суб'єкта з бюджетом. З початку застосування у практиці податкового обліку (від 1997 р.) у наукових колах ведеться гостра дискусія щодо правомірності та доцільності його використання. Проте очевидним є те, що дані податкового обліку можуть бути надійною і об'єктивною інформаційною базою для прийняття рішення щодо управління витратами, якій до сьогодні не приділялась особлива увага. І, хоча, з прийняттям Податкового кодексу України, нормативно поняття «податковий облік» вилучено із використання, все ж загальні засади здійснення операцій визначення величини об'єкту оподаткування на основі податкового законодавства, які відмінні від аналогічних операцій, що здійснюються для формування фінансової звітності, залишилися. Тому, вважаємо, цілком правомірним для опису відповідних процедур застосовувати категорію «податковий облік».

Для потреб управління витратами велике значення мають не безпосередньо дані податкового обліку, а деякий підсумковий показник – податкова різниця, що виникає внаслідок існування відмінностей у визначенні величини прибутку у фінансовій та податковій звітності. Важливість застосування цього показника визначається його здатністю давати певну узагальнюючу оцінку ефективності організації діяльності підприємства, оскільки за економічною суттю податкова різниця являє собою непродуктивні витрати суб'єкта підприємства.

У сучасній економічній теорії немає єдиного підходу до визначення поняття «непродуктивні витрати». Різні автори вкладають різний зміст у трактування категорії, проте у більшості випадків вчені однакові у тому, що непродуктивні витрати виникають у результаті недоліків організації господарської діяльності. Оцінювання непродуктивних витрат в цілому є складним, багатоаспектним завданням, оскільки стосується окремих виробництв, технологічних етапів, товарних груп тощо. Контроль, як функція управління, має на меті саме попередження та ліквідацію непродуктивних витрат суб'єкта господарювання. Одним із способів спрощення виконання функції контролю витрат є застосування підходу на основі податкової різниці.

Податкова різниця виникає здебільшого внаслідок відмінностей суми витрат, здійснення суб'єктом господарювання на забезпечення своєї діяльності та визначених такими за даними бухгалтерського обліку, та витрат, які враховуються для визначення об'єкта оподаткування податком на прибуток.

Оскільки деякі види витрат для суб'єкта господарювання не є обов'язковими (витрати на рекламу, соціальні заходи, наукові дослідження, професійну підготовку виробництва тощо), то рішення про їх здійснення повинно прийматися на основі об'єктивної інформації щодо економічної віддачі відповідних витрат. Якщо такі витрати не визначаються витратами з позиції податкового обліку, то це є фактором на користь недоцільності їх несення.

Аналіз податкової різниці є первинним етапом у визначенні центрів виникнення непродуктивних витрат. Відповідно до законодавства для визначення об'єкта оподаткування доходи зменшуються на величину собівартості реалізованих товарів та витрат, що не входять до собівартості. Податкове законодавство переважно не встановлює обмежень щодо визначення виробничих витрат (собівартості реалізованої продукції), окрім випадку вартості остаточно забракованої продукції та обмежень щодо внесків до недержавних пенсійних фондів. Натомість певні види інших витрат не можуть бути визнані витратами, що зменшують дохід для цілей обкладання податком на прибуток. Зокрема обмеження стосується:

- адміністративних витрат (не відносяться до витрат витрати на організацію та проведення прийомів, презентацій, свят, розваг та відпочинку, придбання та розповсюдження подарунків; витрати на утримання органів управління об'єднань платників податку, включаючи утримання материнських компаній, які є окремими юридичними особами);

- фінансових витрат (не відносяться до витрат проценти за позиками на користь нерезидентів);

- витрат на збут (не відносяться до витрат витрати, понесені у зв'язку з придбанням у нерезидента послуг (робіт) з маркетингу, реклами в обсязі, що перевищує 4 % доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) за рік, що передує звітному), інші витрати (суми штрафів та/або неустойки чи пені за рішенням сторін договору або за рішенням відповідних державних органів, суду, які підлягають сплаті платником податку; витрати понесені (нараховані) у зв'язку з придбанням у нерезидента послуг (робіт) з інжинірингу у обсязі, що перевищує 5 % митної вартості обладнання);

- інших витрат звичайної діяльності (суми добровільних внесків, які можуть бути визнані витратами обмежуються залежно від напрямку внеску та отримувача).

Такі незначні обмеження щодо формування складу витрат для потреб оподаткування на практиці в цілому призводять до формування значних податкових різниць, про що свідчать дані, представлені у табл. 1. (Для аналізу було обрано десять підприємств з виробництва харчових продуктів, звітність яких розміщена на офіційному сайті Агентства з розвитку інфраструктури фондового ринку України [6]).

Таблиця 1

Оцінювання податкової різниці

Господарюючий суб'єкт	Середня кількість працівників	Фінансові результати від звичайної діяльності до оподаткування, тис грн	Податок на прибуток від звичайної діяльності, тис. грн	Об'єкт оподаткування*, тис. грн	Податкова різниця, тис. грн.	Розбіжність, %
1.ПАТ "Борщівський сирзавод"	231	(- 4339)	633	2752,2	7091,2	163,4
2.ВАТ «Гетіївський завод продтоварів»	55	9	4	17,4	8,4	93,3
3.ПАТ «Чернігівський м'ясо комбінат»	63	(- 461)	0	0	-	-
4.ПАТ «Куп'янський молочноконсервний комбінат»	657	9592	4332	18834,8	9242,8	96,4
5.ПрАТ «Миронівська птахофабрика»	2666	482030	0	-	-	-
6.ПрАТ «Пирятинський сирзавод»	755	15966	10455	45456,5	29490,5	184,7
7.ПрАТ «Тернопільський молокозавод»	665	8574	2741	11917,4	3343,4	39,0
8.ВАТ «Кагарлицький цукровий завод»	284	1603	709	3082,6	1479,6	92,3
9.ПрАТ «Ковельський хлібокомбінат»	245	508	125	543,5	35,5	7,0
10.ПАТ «Дубномолоко»	802	(- 7002)	1511	6569,6	13571,6	193,8

Джерело: отримано розрахунковим шляхом від суми нарахованого податку на прибуток

У 90 % представлених підприємств існують податкові різниці, причому розбіжності у визначенні величини податкового прибутку за даними фінансової та податкової звітності є досить значними. У двох з аналізованих суб'єктів за даними фінансової звітності були отримані збитки, а за даними податкової – прибутки; у шести – показники різнилися більше ніж на 90 %. Відповідно до висунутої вище гіпотези можна стверджувати про наявність значних непродуктивних витрат у 80 % представлених для аналізу підприємств.

Маючи інформацію щодо величини податкової різниці, можна оцінити з достатньою точністю центри виникнення непродуктивних витрат: збут, адміністрування тощо. Введення у дію Положення бухгалтерського обліку

«Податкові різниці», що заплановано на 01.01.2013 р. дасть можливість не лише визначати центри виникнення непродуктивних витрат, але й оцінювати їх часові інтервали. Зокрема наявність тимчасових податкових різниць є інформацією для оперативного управління витратами, а постійні податкові різниці повинні стати об'єктом тактичного та стратегічного управління витратами. Аналіз непродуктивних витрат в розрізі окремих центрів виникнення, що з'являються в кожному податковому періоді свідчать про необхідність внесення змін у хід протікання відповідних процесів.

Висновки. Управління витратами суб'єкту господарювання передбачає здійснення сукупності управлінських дій щодо формування оптимальної величини та структури витрат. Напрямок, сила та результативність таких дій визначаються витратоформуєчими факторами: галузевою належністю, асортиментною політикою, конкуренцією на ринку тощо, та здійснюється індивідуально для кожного суб'єкту та об'єкту управління. Проте існує певний універсальний підхід до управління витратами, який не має особливих характеристик щодо специфіки функціонування суб'єкту господарювання. Ґрунтується він на здатності мінімізувати непродуктивні витрати. Основою прийняття рішення щодо оцінювання та зниження непродуктивних витрат є дані про податкові різниці та центри їх виникнення. Чітке нормативно-правове визначення особливостей виникнення податкових різниць підвищує об'єктивність інформації щодо величини непродуктивних витрат й часу їх виникнення та спрощує процес управління. Основною перевагою застосування податково-аналітичного підходу до управління витратами є комплексність його дії як на величину, так й структуру витрат суб'єкту господарювання, що дає підстави для широкого втілення відповідного підходу у практику сучасного менеджменту.

Список використаних джерел

1. Наукова та інноваційна діяльність [Електронний ресурс]: за даними Державної служби статистики України. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
2. Бандура З.Л. Інформаційне забезпечення управління витратами: необхідність, достатність, активізація за рівнями управління / З.Л. Бандура // Науковий вісник УДТУ. – 2004. – № 14.1. – С. 220–224.
3. Гуцайлюк З. Деякі питання реформування системи бухгалтерського обліку : концепція та реалізація / З. Гуцайлюк // Бухгалтерський облік та аудит. – 2007. - № 10. – С. 13.
4. Друри К. Управленческий и производственный учет. [Пер. с англ] / К. Друри. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2003. – с. 25
5. Самородова Н.М. Обліково-аналітичне забезпечення управління витратами підприємства / Н.М. Самородова, А.І. Щербак, Л.А. Касян // Вісник Університету банківської справи НБУ. – 2012. – № 1.
6. Річні звіти [Електронний ресурс]: за даними Агентства з розвитку інфраструктури фондового ринку України. – Режим доступу: <http://smida.gov.ua/db>

Подано до редакції 03 грудня 2012 року

Шкварчук Л. А.

Налогово-аналитический подход к управлению издержками предприятия

В статье раскрыта сущность налогово-аналитического подхода к управлению издержками субъектов ведения хозяйства. Осуществлено сравнение технологических, социальных и финансовых методов управления издержками. Определены особенности оценивания непродуктивных издержек предприятия на основе налоговых разниц за центрами и временем их возникновения. Сформированы принципы реализации налогово-аналитического подхода в практику современного менеджмента.

Ключевые слова: *управление издержками, налоговая разница, непродуктивные издержки, центр возникновения непродуктивных издержек.*

Shkvarchuk L.O.

The tax-analytical approach of management by expenses of enterprise

In the article essence of the tax-analytical approach of management by expenses is exposed. Comparison of technological, social and financial methods of management by expenses has carried out. The features of assessing the enterprise unproductive expenses on the basis of tax differences in centers and time of their origin are predetermined. The principles of introduction of tax-analytical approach on practice of modern management are formed.

Key words: *management by expenses, tax difference, unproductive expenses, center of origin of unproductive expenses.*

Шкварчук Людмила Олександрівна – доктор економічних наук, доцент, професор кафедри фінансів Національного університету «Львівська політехніка».

УДК 368(477)

Яременко Н. В.

ЕВОЛЮЦІЯ ІНСТИТУТУ БРОКЕРІВ НА СВІТОВОМУ РИНКУ СТРАХОВИХ ПОСЛУГ

У статті розглядається еволюція діяльності брокерів на світовому ринку страхових послуг і визначається їх роль на страхових ринках ЄС та України.

Ключові слова: *страховий посередник, страховий брокер, страховий ринок, страхова послуга.*

Постановка проблеми. Страхове посередництво є важливим сегментом посередницьких послуг на світовому ринку фінансових послуг. У сучасній постіндустріальній економіці традиційні фактори виробництва поступаються лідерством інформаційним факторам, менеджменту й людським ресурсам [1]. У зв'язку із цим, на страховому ринку значно зростає роль страхових посередників, насамперед тому, що найважливішою обставиною при ухваленні рішення про страхування є інформація про ризики й умови страхування, джерелами якого часто стають страхові брокери.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У вітчизняній і зарубіжній економічній науці сутність брокерської діяльності у страхуванні та перестраховуванні досліджував О.М. Залетов, роль страхового брокера в сучасних умовах визначав І.Є. Мікеладзе, проблеми діяльності посередницьких послуг у страхуванні окреслював Д.П. Расшивалов, роль брокерів на світовому страховому ринку розглядав О. Тоферн, проблеми брокерства у сфері перестраховування досліджував Н. Ален та інші. Проте питання розвитку інституту брокерів на світовому ринку страхових послуг сьогодні залишається невирішеним і потребує подальшого дослідження.

Метою статті є визначення ролі інституту страхових брокерів і надання пропозицій щодо підвищення його ефективності в Україні.

Виклад основного матеріалу. Аналіз історії й міжнародної практики показує, що страхові брокери є найстаршими представниками фінансового посередництва (кінець XVII століття) і професійними учасниками страхового ринку, а зміст їхньої діяльності спрямовано на представлення інтересів страхувальників перед страховиками [2, 4].

Інститут страхових брокерів з'явився одночасно з утворенням перших страхових компаній і в даний час широко розповсюджений в усьому світі [3].

У сучасній міжнародній практиці діяльність страхового брокера за різноманітність послуг, що він надає клієнту і в яких уособлюється його «додана вартість», часто фігурально порівнюють з відомим «швейцарським армійським ножом». Справа в тому, що роль страхового брокера за останні 20 років суттєво змінилась. Якщо раніше він переважно виконував просту функцію розміщення ризиків, то сьогодні в умовах зростання конкуренції, частіших коливань бізнесового циклу на страховому ринку та підвищення вибагливості і ринкової спокушеності клієнтів відбулося переосмислення його ролі.